

Recension

KENT LÖFGREN

Pedagogiska institutionen, Umeå universitet

Jens Ljunggren – Kroppens bildning. Linggymnastikens manlighetsprojekt 1790–1914. Eslöv: Brutus Östling, 1999.

Linggymnastiken skapades av Per Henrik Ling [1776–1839] under 1800-talets första hälft. Den var visserligen inte ensam på den ideologiska arenan. Det fanns ett antal internationella discipliner som existerade parallellt med linggymnastiken, till exempel Pestalozzis [1746–1827] och Gutsmuths [1759–1839] läror. De gjorde också anspråk på att kunna ge de bästa svaren på frågor om hur människan borde förhålla sig till fysisk fostran och gymnastiska övningar. Men linggymnastiken fick ändå stora framgångar i Sverige och i utlandet. Denna form av fysisk fostran kom att bli en seglivad företeelse. Först vid 1940-talets slut var linggymnastikens budskap »inte längre vare sig trovärdiga eller önskade» (s 252) och dess ideologiska position i folkhemmet hade gått förlorad.

I maj 1999 lade Jens Ljunggren fram sin doktorsavhandling i historia *Kroppens bildning. Linggymnastikens manlighetsprojekt 1790–1914*. Ljunggrens avhandling innehåller inte bara en analys av gymnastik- och idrottsaktiviteter utan även en diskursstudie av debatten i folkrörelser och politiska organ. Han genomför här en analys av linggymnastikens innehåll kombinerad med en genomarbetad tolkning av manlighet och kvinnlighet liksom av fysisk fostran.

FYSISK FOSTRAN OCH PEDAGOGIK

Under 1700-talet skedde avsevärda förändringar inom ekonomi, politik och pedagogik. Nya (borgerliga) ideal utvecklades, vilka påverkade synen på såväl statens uppgifter, som på förhållandena mellan staten och individen samt vad som skulle anses vara god individuell moral. Dessa nya traditioner påverkade även inställningen till fysisk fostran i skola och militärväsende. Ljunggren är tydlig när han redogör för sina argument och när han visar hur ett nytt manlighetsideal utvecklades och hur gymnastikfrågan debatterades.

Enkelt uttryckt fick gymnastiken ett slags renässans under 1700-talet. Den kom att ersätta bland annat de aristokratiska aktiviteterna voltige (gymnastiska rörelser på häst), fäktning och dans. Men det var inte bara aktiviteterna som sådana som på så vis förändrades. Gymnastiken ansågs vidare vara idealisk för att praktisera de nya idéerna om fysisk fostran som hade vunnit mark

under 1700-talet, vilka innebar att det var möjligt att förbättra och förfina människan genom korrekt fostran och adekvata kroppsövningar.

ATT ANVÄNDA 1700-TALETS IDÉER FÖR ATT FÖRSTÅ 1800-TALETS REFORMER

Denna reformvilja höll i sig under 1700-talet och vid 1800-talets början ställde den framväxande medelklassen ytterligare krav på exempelvis utbildningsväsendet och ordningsmakten. De ville ha utbildningsmöjligheter inom ekonomi, handel och andra praktiska ämnen. De ville också se en utveckling mot nya sätt att upprätthålla den allmänna ordningen på ett så effektivt sätt som möjligt. Även inom myndigheter och statliga verk fanns ett ökat intresse för omdaning. En allt mer omfattande statsapparat, med ökad administration och nya former av utredningar, hade skapat ett ökat behov av statistiker, ämbetsmän och ekonomer.

Ett flertal grupper var inblandade i den debatt som fördes. Vissa ville inte förändra rutiner och lagar i så stor omfattning, medan andra ville se snabba reformer. Resultatet blev att många grupper argumenterade för just sina förslag och det var svårt att enas. Det var vanligt att olika kommittéer och utredningar tillsattes och efter varje betänkande »blossade debatten upp på nytt» (s 74).

Hur påverkade debatten gymnastiken? Jens Ljunggren visar hur innehållet i 1800-talsdebatten förvisso kan relateras till linggymnastiken, men han säger att man bör studera de idéer som florerade redan tidigare för att bättre förstå denna debatt. Ett mycket värdefullt inslag i avhandlingen är de avsnitt där Ljunggren analyserar 16–1700-talsidealen och relaterar dessa till den moderna, 1800-talsdiskursen om linggymnastik och andra former av fysisk aktivitet. Det är intressant att läsa hur till exempel göticismen eller 1700-talets kulturnationalister kan relateras till linggymnasternas syn på vad som ansågs vara »svenskt».

Ljunggren sammankopplar även linggymnastiken med naturromantiken och visar hur den innebar att innehållet i träning, uppvisning och gymnastik fick ett allt större estetiskt inslag. Enligt Ljunggrens argumentation ledde detta till att delvis nya aspekter av den manliga kroppen, och den manliga kroppens rörelser kom att diskuteras. Ljunggren anknyter även till naturromantiken och linggymnasternas förhoppningar om att man skulle kunna använda gymnastiken i syfte att skapa en lycklig och harmonisk individ så att det uppstår ett slags balans mellan människan och (den gudomliga) naturen.

Avhandlingen är lättläst och man får en mycket god inblick i gymnastikens roll i skolan vad beträffar dels traditioner och värderingar, dels den offentliga lagstiftningen. Författaren visar att någon form av fysisk fostran har funnits vid lärosäten i landet sedan 1500-talet i varierande utsträckning. År 1807 nämndes gymnastiken för första gången i läroverkens stadgar (men den formen av gymnastik skedde endast på rasterna) och år 1820 blev gymnastiken ett obligatorium i skolan.

MOT SLUTET AV 1800-TALET

Läroverken i landet förändras och byggs ut under den andra hälften av 1800-talet. Medborgarnas utbildning, hälsa och fritid debatterades med oförändrad styrka i politik och i tidningar. Jens Ljunggren diskuterar lingvgymnastikens ideologi och debatten om gymnastikämnet i kapitlen fem och sex. Där visar han hur begreppen manlighet och kvinnlighet skapades och underbyggdes i läroverket, folkskolan och flickskolan.

Synen på skolan och skolans uppgift i samhället varierade. Några grupper ansåg att skolan var en utbildningsinstitution men samtidigt mycket mer. Företrädare för lingvgymnastiken ansåg att människan hade blivit förslappad i det moderna samhället och skolans modernisering »medförde också ett föreställt hot mot maskuliniteten». Man ansåg att det moderna bar på ett latent hot mot »rådande föreställningar om vad det innebar att vara man» (s 128).

Ett resultat av Jens Ljunggrens granskning är den bild som han tecknar av manlighet i lingvgymnastiken. 1800-talets lingvgymnaster argumenterade för att gymnastiken var en plats för dygder som sammankopplades med manlighet, exempelvis kraft och styrka. Man ansåg att män i det civiliserade samhället inte längre kunde visa dessa dygder. Men gymnastiken gav de moderna männen en möjlighet att vara män, ett utrymme för manliga egenskaper som styrka och mod och därtill en fostran till natursamvaro och högre andlighet.

Ett annat resultat i undersökningen gäller hur bilden av manligheten förändrades under 1800-talet. Vid 1800-talets början såg man på mannen som en stark men skötsam figur. Mannen skulle sträva efter att vara gudfruktig och harmonisk. Att vara krigisk och aggressiv var bra, men det skulle kombineras med vänskap, kamratlighet och ödmjukhet. Dessa ideal minskade i betydelse under slutet av 1800-talet då ideologi och religion blev allt mindre viktigt. Kroppen var inte längre ett tempel till guds ära utan snarare en motor som skulle formas och skötas i syfte att bli så effektiv som möjligt.

Vid 1800-talets slut och 1900-talets början mötte lingvgymnastiken nya samhällsideal och traditioner vad avser fostran och pedagogik. Påverkan från den nya så kallade darwinismen var stark, vilket satte spår i debatten om manlighet och gymnastik (Darwins *Origin of species* publicerades 1859). Under 1880-talet sker också den moderna idrottens genombrott i Sverige, vilket ytterligare påverkade synen på fysisk fostran, manlighet och kvinnlighet, idrott och motion. Även om Ljunggren inte använder termen, kan man säga att synen på kroppen genomgår ett slags paradigmskifte vid slutet av 1800-talet. Plötsligt gavs ett större utrymme till individuella initiativ inom gymnastiken. Ljunggren påminner dock om att detta inte nödvändigtvis bottnade »i en ny syn på individens roll i samhället eller i mera dynamiskt och prestationsinriktat människoideal». Flera karaktäristiska drag från den konservativa och idealistiska lingvgymnastiken fanns samtidigt kvar. Det »självpoffrande nationalistiska motivet» och en »kraftfull krigiskhet och sträng kroppskontroll» var fortfarande närvarande, parallellt med den »estetiska kroppsfylländningen» som kännetecknade lingvgymnastiken. (Samtliga citat från s 184.)

SLUTKOMMENTAR

Jens Ljunggrens avhandling kan ses som ett resultat av analysen av pedagogik, gymnastik och manlighet i ett historiskt perspektiv. Detta kombineras med en god genomgång av tidigare forskning såväl inom som utom Sverige. Författaren säger själv att hans resultat bland annat är ett komplement till tidigare forskning. Hans avhandling innehåller dock mer, anser jag. Linggymnastik har studerats tidigare och Ljunggrens avhandling är visserligen ett tillägg till denna forskning. Men vi ser också att han studerar forskningsobjektet från nya och intressanta perspektiv. En effekt av detta är att hans avhandling lämnar tydliga analytiska bidrag till denna typ av forskning.

I avhandlingen tecknas en bredare bild av linggymnastiken, där syftet tycks vara att fånga övergripande idétraditioner som tidigare inte sammankopplats med just denna folkrörelse. Vi ser också ett försök till att ta hänsyn till genusperspektiv. Men det mest spännande är hans sätt att metodiskt utgå ifrån motsatspar (natur-kultur, kropp-själ, offentlig-privat, krig-fred) istället för det traditionella sättet att ta fasta på en strukturell, segmenterad beskrivning. Han skriver att avhandlingens huvudfråga har varit att diskutera sådana dualismer och att analysera hur linggymnastiken skapade en manlighetsbild genom sin ideologiska funktion (s 240). Ljunggren visar också hur linggymnastiken kan uppfattas som ett fenomen som uppstod mellan det traditionella och det moderna samhället.

Ljunggrens avhandling är läsvärd och kommer säkert till användning inom utbildningar i de nordiska länderna. Den innehåller diskussioner om linggymnastik men även analyser av generellt intresse. Den kan därför också läsas som ett inlägg i debatten om fysisk fostran och idrott för barn, ungdomar och vuxna idag. Fysisk fostran och kroppskultur kan tyckas vara neutrala begrepp utan större politisk laddning, men Ljunggren visar effektivt hur de kan kopplas till maktrelationer mellan olika grupper och institutioner i samhället. Grupper strävar efter att påverka de sätt på vilket kulturella särdrag och nationell identitet skapas och i denna påverkan är fysiskt fostran en signifikant faktor för ideologer och debattörer.